

040 Озертабу, розташованого в 100 метрах східніше табірному пункту, с.Новочунка Чунського району Іркутської області. Могила №В-49».

Його реабілітація відбулася в 1990 році.

БРАЩАЙКО МИХАЙЛО МИХАЙЛОВИЧ (1883-1969)

Августин Штефан, Степан Клочурак, Микола Долинай, Степан Росоха, Михайло і Юлій Бращайки... Вони оточували Августина Волошина. Серед них було чимало талановитих і здібних організаторів, готових повністю віддати себе служінню своїй державі. У зв'язку з кожною черговою річницею Карпатської України істориками приділяється особлива увага її президентові і, на жаль, так трапляється, що ті, без кого А.Волошин не міг би повноцінно діяти, залишаються поза увагою.

Михайло Бращайко народився 14 жовтня 1863 р. в с.Блажієво Березького комітату в сім'ї греко-католицького церковного учителя. Після закінчення загальної школи в Нанкові та Хусті, гімназій в Ужгороді та Мараморощ-Сигеті продовжив навчання на правничому факультеті Клузького і Віденського університетів. Диплом доктора права одержав 12 березня 1910 р. Після успішного складання адвокатського іспиту в Марош-вашаргелі (Румунія) відкрив адвокатську контору в Рахові (1913 р.). В 1913-1918 рр. проходив військову службу, а в 1920 р. переїхав до Ужгорода, де в 1923 р. відкрив адвокатську контору [227, С.175].

У 1918-1919 рр. М.Бращайко — один із найвпливовіших закарпатських політиків. Був головою народних рад у Сиготі (грудень 1918 р.) і Хусті (січень 1919 р.), очолював закарпатську делегацію під час переговорів з урядом ЗУНР в Станіславі. Також був учасником Конгресу угорських русинів в Станіславі (1918 р.). 21 січня 1919 р. в Хусті відбувся Всекарпатський конгрес, який обрав М.Бращайка своїм головою. Це був представницький форум, на якому були присутні 420 делегатів. Після того, як делегати одногосно проголосували за возз'єднання краю з Україною, М.Бращайко урочисто підсумував: «Одногосна воля всенародних зборів: З'єднати Угорську Русь з Соборною Україною. Слава!». Отже, в 1918-1919 рр. М.Бращайко показав себе як політик, який доклав чимало зусиль для возз'єднання нашого краю з Україною, проте ця спроба тоді завершилася невдало... Але зерно надії в людські душі було посіяно, зросло в часі...

Після поразки національно-визвольних змагань українців у 1918-1919 рр. М.Бращайко притримувався чіткої української орієнтації. З 8 травня 1919 р. його обрали пожиттєвим членом Центральної Руської Народної Ради. В 1921 р. він виконував обов'язки члена чехословацько-румунської демілітаризаційної комісії, яка вирішувала питання кордонів між двома державами. Протягом міжвоєнного періоду М.Бращайко стояв на

позиціях збереження державної і територіальної цілості Чехо-Словаччини, відстоюючи автономні права закарпатських українців. Брав участь у заснуванні Руської Хліборобської партії (1920 р.), редагував партійну газету «Руська нива» (1920-1924 рр.), виступив співорганізатором Християнської Народної партії, виконуючи обов'язки заступника голови (1923-1938 рр.). У 20-30-х роках М.Брацайко певний час був директором Руського театру, головою «Шкільної мати русинів», членом товариства «Просвіта», головним редактором газети «Українське слово» (1932-1938 рр.).

Будучи юристом за фахом, М.Брацайко не обмежувався виключно юриспруденцією. Він багато зробив як публіцист, борець за пропаганду української культури. Вважаємо, що це тема окремого дослідження. Дозволимо собі навести тільки деякі факти. В 1931 р. М.Брацайко написав змістовну статтю «Тарас Шевченко», в якій доводив, що «Україну без Шевченка, Шевченка без України не уявити собі... Слово «Україна» найдемо майже на кожній сторінці «Кобзаря». Але він є однозначно поетом неслав'янським. Не лише для українського народу давав він гасла і заповіді, але і для слов'ян, а також для цілого чоловічого роду».

М.Брацайко високо оцінив діяльність першого на Закарпатті театру. В статті «Руський театр» він писав, що «під впливом театру і при його помочі повстали театральні кружки од Попрада аж до Тиси і в них молодіж, а також старша свідома інтелігенція підтримує і поширює національну культуру та національну свідомість і любов до свого народу та до свого мистецтва». До вищезазначеного додамо, що у міжвоєнний період М.Брацайко також опублікував праці «Чесько-руські взаємини» (1923 р.) та у співавторстві «Мадярьсько-руський словарь» (1928 р.). У 30-х роках М.Брацайко вважався одним із провідних юристів краю. Він був дійсним членом Українського Правничого Товариства в ЧСР (1932 р.), іспитовим комісаром для судових екзаменів до вищого суду в Кошицях (1937 р.). В липні 1938 р. він відмовився від адвокатської практики і був іменований публічним нотарем в Ужгороді.

В добу існування автономної, а згодом самостійної Карпатської України М.Брацайко був призначений членом виконавчого комітету Українського Національного Об'єднання (січень 1939 р.), а 12 лютого 1939 р. обраний послом Союму Карпатської України. Напередодні виборів до першого українського парламенту в краї бурхливо обговорювалося питання, чи можуть, наприклад, два брати висуватись кандидатами до українського парламенту. Виняток було зроблено для Михайла і Юлія Брацайків. Таку винятковість пояснив у своїй книзі «Сойм Карпатської України» С.Росоха: «Опісля йшло про те, чи можуть кандидувати евентуальне два брати, чи тільки один, щоб уможливити заступництво в Соймі іншим заслуженим людям. Конкретно йшло про братів Брацайків. Проти них не мав ніхто, бо і не міг мати. Оба вони високо заслужені ветерани україн-

ського національного відродження на Закарпатті, які від самого початку стояли на українському національному ґрунті і на ґрунті соборності українського народу. Ціле своє життя зводили важкий бій за українське обличчя Закарпаття, не будучи при тім кон'юнктурниками і не міняючи своїх політичних поглядів і переконань» [855].

Як досвідченому юристу, М.Брацайку було довірено написати проект закону (частина 1), який делегати Союму прийняли 15 березня 1939 р. Це був законопроект про назву, мову, прапор, герб і гімн Карпатської України. Згідно з ним Карпатська Україна проголошувалася незалежною державою. На другому засіданні М.Брацайко виступив з невеликим, але надзвичайно емоційним словом. Зокрема, він сказав: «По тисячолітній неволі наша Земля стала вільною, незалежною та проголошує перед цілим світом, що вона була, є й хоче бути Українською. І коли б навіть нашої молодій Державі не суджено було довго жити, то наш край залишиться вже назавжди Українським, бо нема такої сили, яка могла б знищити душу, сильну волю нашого народу» [855].

Після окупації Карпатської України військами гортистської Угорщини М.Брацайко був заарештований (березень-квітень 1939 р.). Звільнившись, працює в судовій канцелярії в Мукачеві (листопад 1939 р.), а згодом в опікунському уряді (з 9 січня 1940 р.). 10 лютого 1941 р. його перевели до Хуста, де працював головою сирітської комісії аж до 25 жовтня 1944 р.

Із встановленням в краї радянської влади, М.Брацайко 26 лютого 1945 р. був призначений ведучим групи у відділі уповноваженого Народною Радою Закарпатської України в справах юстиції. Працював адвокатом у міському суді, захищав інтереси ужгородської артілі «Мебельпром» в арбітражному суді (1945-1948 рр.). В часи НРЗУ навіть написав доповідь про стан судочинства в Закарпатській Україні. Після відрахування з колеґії адвокатів (1948 р.) перебував на пенсії. Через деякий час М.Брацайка спіткала тяжка хвороба — повний параліч. Вісім років лежав прикутий до ліжка. Помер на початку січня 1969 р. Поховали Михайла Брацайка в Ужгороді на кладовищі «Кальварія».

БРАЦАЙКО ЮЛІЙ МИХАЙЛОВИЧ (1879-1955)

Провідне місце у справі національно-культурного відродження закарпатських українців займає Ю.М.Брацайко. Він народився у родині церковного учителя в с.Глибоке на Ужгородщині. Батька часто переводили на роботу в інші села. У с.Блажієво на Берегівщині народився другий син Михайло. Звідси старого Брацайка направили у с.Нанково Хустського району. В нього був ще син Антон та донька Марія.

У 1900 р. помер їх батько, а у 1927 — мати. Але при житті вони прояви-

ли велику турботу, щоб діти здобули не лише середню, а й вищу освіту. Угодом всі трое братів стали висококваліфікованими фахівцями — Юлій і Михайло — юристами, Антон — лікарем.

Ю.М.Брацайко у 1898 р. здобув середню освіту в Ужгородській гімназії і тоді ж поступив на юридичний факультет Будапештського університету, який закінчив у 1902 р. Через 4 роки отримав право адвоката і відкрив у Хусті свою канцелярію, де працював до 1919 р. [2, ф.2558, оп.1, спр.1678, арк.14].

Після завершення Першої світової війни і розвалу Австро-Угорської монархії він включився у політичне життя. Серед населення краю і особливо серед прогресивної інтелігенції йшов процес національного пробудження, яка шукала в цій складній ситуації свій шлях і свою долю, вирішувала, як і з ким, у якій державі жити.

Так, влітку повернулися з полону з Росії додому до Хуста його мешканці Василь Величко, Ілля Сірко, Михайло Тимчик, які служили в австро-угорській армії. Як і багато інших військовополонених закарпатців, вони стали поширювати ідеї про воз'єднання Закарпаття з іншими українськими територіями і створення єдиної української держави. З цими ідеями повністю погоджувався і Ю.М.Брацайко [2, ф.2558, оп.1, спр.1678, арк.22].

17 листопада 1918 р. була створена Хустська Народна Рада, яка обрали головою Ю.М.Брацайка. У своєму рішенні вона записала, що як Хустський округ, так і жупи Мараморошська і Угоча вирішили приєднатися до «великої України». Восени 1918 р. народні ради були засновані і в селах Хустщини — Нанково, Нижнє Селище, Копашново, Драгово, Золотарьово, Бороняво, Іза, Кошельова та інших.

Але Угорщина все робила для того, щоб залишити закарпатських русинів у своєму складі. Для закріплення цієї ідеї на 10 грудня 1918 р. в Будапешті було заплановано провести збори представників із Закарпаття, на яких вирішити майбутню належність краю. До столиці їхав окремий поїзд із делегатами.

Хустську делегацію селян очолив Ю.М.Брацайко, який на допиті 10 січня 1945 р. після свого арешту так говорив про ці події: «Я разом з Михайлом Тимчиком і трьома чоловіками, прізвища яких забув, поїхали в Будапешт. Під час руху поїзда ми переходили з одного вагона в інший, агітуючи народ висловлюватися проти приєднання Закарпатської України до Угорщини і це відразу дало позитивні результати. З нами не погоджувалася лише інтелігенція» [2, ф.2558, оп.1, спр.1678, арк.23].

А коли головуєчий на зборах Орест Сабов пояснив урядовий законопроект про автономію Закарпаття, яке тоді збиралися назвати «Руська Крайна», і прочитав підготовлений маніфест про співжиття русинів-українців в угорській державі як автономній частині, то Ю.М.Брацайко відкинув «тисячолітню традицію» маніфесту і сказав, що «долю свого народу